

JAK ŽÍT SMYSLUPLNĚ

PETER SINGER: *Wie sollen wir leben? (Jak máme žít?)* Erlangen, Harrald Fischer Verlag 1996, 299 s. (Orig.: *How are we to live?* Meelbourne Text Publilishing Company 1993).

Australský filozof - etik Peter Singer, který dlouhá léta působil i v Anglii a USA, je u nás známý jako jeden z představitelů preferenčního utilitarismu. Z jeho knižních prací, které v českém ani slovenském překladu zatím nevyšly, získaly největší ohlas *Animal Liberation* (1975), která se stala jakousi biblí ochránců zvířat, a *Practical Ethics* (1979), věnovaná některým aktuálním problémům aplikované etiky. Autor pracuje nyní jako zástupce ředitele Centre for Human Bioethics na Monash University Melbourne a přednáší v celé řadě států; v minulém roce vyvolala jeho vystoupení na některých německých univerzitách velké protesty a bouřlivé projevy nesouhlasu části katolických studentů, kteří se pokoušeli jeho přednášky znemožnit.

Pokládám-li za užitečné upozornit na další jeho knihu, pak nejenom proto, že zřejmě až její německý překlad bude u nás přístupný (původní australské vydání asi těžko), ale i ze tří dalších, závažnějších důvodů:

1. Jde o práci, která svým celkovým zaměřením nutně rozebírá základní otázky obecné etiky v úzkém vztahu k etice praktické (aplikované), a to se zacílením na životní problémy a morální orientaci lidí v průmyslově vyspělých zemích.

2. Způsob výkladu problematiky je populární, ale populární v dobrém slova smyslu: Nepředpokládá znalosti z dějin filozofie a etiky, neutápí se ve spekulacích s abstraktními pojmy a životu vzdálenými případy, neohromuje čtenáře záplavou cizích slov a neznámých pojmů (případně je okamžitě vysvětluje) a i míra pozornosti dílčím otázkám je dána především hlediskem užitečnosti pro všední život běžných občanů.

To neznamená, že by snad P. Singer nevěnoval pozornost i té nejnovější etické literatuře. Polemizuje s některými jejími směry a názory, zcela konkrétně a i pro nefilozofa srozumitelně, odvolává se však i souhlasně na některé její poznatky. Uvádí i mnohé z nových relevantních prací z různých vědních oborů. Protože je jeho styl přizpůsobený tomu, aby měl vliv na americkou masovou kulturou zaplaveného čtenáře, používá celé řady případů známých z novin, které vyvolaly velkou pozornost, případů z historie i jednání známých postav z beletrie a filmů, neváhá se podělit se čtenáři o své osobní zkušenosti a zážitky ze své rodiny, vyjadřuje i své pochybnosti, váhání a naděje.

3. P. Singer uplatňuje otevřený ateismus, samozřejmě ne "bojovný", ale takový, který podle autora pokládá u náboženství za důležitější otázku pro mnoho lidí tu, zda je pro ně v jejich životě něco užitečné či škodlivé, než je-li to pravdivé nebo ne. Proces sekularizace života je podle něho teprve v "dětských letech", na počátku svého vývoje. Pozitivní, věcný výklad z utilitaristického výchozího základu v dílčích aplikacích ovšem rozsahem nesrovnatelně převažuje nad příležitostným fundovaným odmítnutím náboženského přístupu.

Celkově se kniha velmi dobře čte jako poutavý výklad, ve kterém je trvalá konfrontace morálního žití s konkrétními projevy jeho úmyslného či nevědomého narušování, zlehčování a naprostého opomíjení. Není to však moralizátorství, P. Singer citlivě poukazuje na kladné i záporné stránky různých jevů, snaží se odhalit hlubší příčiny nežádoucího jednání i možnosti pozitivní změny.

V předmluvě autor výstižně vytyčuje základní ideu své knihy, když píše, že morální život neznamená sebeobětování, ale sebenaplnění. Co to však konkrétně znamená, tomu je věnována celá práce, která je, jak píše, výsledkem jeho zkušeností z 25 let vyučování etiky a vědecké práce v ní.

První čtyři kapitoly se zabývají podrobným líčením a rozбором příkladů nenaplnění smyslu života u největších boháčů i u běžných občanů USA, případně jeho iluzorního naplnění, které však nezná hranice (honba za bohatstvím, prestiží, podnikáním jako "sportem, ve kterém jde jen o vítězství", a další projevy konzumní společnosti). Zároveň ukazuje i reflexi vztahu k penězům a bohatství od Sokrata a Aristotela přes Luthera až po Adama Smitha; v současnosti prý propast mezi bohatstvím a chudobou dosáhla maxima a projevuje se zvláště v americké společnosti ve velké kriminalitě, vysokém nepoměru mezi průměrnými platy špičkových manažerů a dělníků (85:1 v USA, v Japonsku jen 16:1), v polaritě zbohatlíků, provokujících miliardami, a bezdomovců či žebráků v těžce societě. Při hlubším pohledu nalézáme tu všude ztrátu pocitu zakotvenosti ve společnosti, pochybnosti o další existenci lidstva, neschopnost racionálního využívání nezměrného bohatství a blahobytu, který vždy uspokojuje jen chvilkově, ale trvalý pocit spokojenosti se životem nepřináší. K zamyšlení a změně způsobu života nutí především ekologické faktory, jejichž pochopení a jednání na jeho základě postupně povede k realizaci trvale udržitelného rozvoje.

V samostatné kapitole P. Singer v návaznosti na biosociologii a současnou evoluční etiku objasňuje původ a genetickou podmíněnost jak egoismu, tak i altruismu. Upozorňuje na některé typické projevy lidského překonávání egoismu, které koření již v societách jiných obratlovců. Zejména se v této souvislosti věnuje vztahu rodičů, jejich potomků a příbuzných; naprosto "čistý" altruismus však nikde neexistuje. Již z těchto genetických determinant vyplývá nereálnost snah o odstranění rodiny a odpovědnosti rodičů za děti (v určitých mezích). Kriticky zdůvodňuje chybnost genetického ospravedlnění nacionalismu a skupinové výlučnosti bez omezení, zdůrazňuje v krátkodobém působení rozhodující roli kulturně vývojových změn a faktorů, které mohou být uskutečňovány vědomě. Lidé jsou sice často egoističtí, ale příroda (geny) je k tomu nenutí, tím méně pak racionální rozhodování, jak to dokazuje např. dilema vězně.

Velký zájem zřejmě vzbudí kapitola *Jak žijí lidé v Japonsku*, v níž Singer řeší otázku, v čem a zda vůbec je příklad současného Japonska úspěšným sociálním experimentem. Uvádí názory z početné literatury i z vlastních návštěv této země. Opakuje známá fakta o postavení zaměstnanců v podniku, upozorňuje na záporné stránky tohoto řešení v praxi, na specifickou historickou závislost japonské morálky, jen částečně a vnějškově moderní, i na tradiční postavení jednotlivce ve vztahu ke skupině.

Jak se v lidských dějinách tvořila a vyvíjela dispozice k starosti (péči) o druhé lidi - to je téma další části knihy. V ní je podrobně objasněný a aplikovaný Axelrodův

experiment "Jak ty mně, tak já tobě" a vyložena strategie spolupráce (včetně otázek prominutí zlého jednání, závisti, hrdinství). Etika musí být praktická, jinak není skutečně morální a jako teorie je pak nepotřebná. Singer se stručně, ale výstižně věnuje i kritice etiky feminismu (uznává její požadavek rovnoprávnosti), křesťanství, Kanta, neopositivistů a buddhismu (mimořádně, na základě svého osobního poznání konstatuje Singer smutně, že až na několik sekt velká většina buddhistů vůbec nepatří k vegetariánům).

Závěrem celé práce prolíná téma smyslu života, t.j. rozhodnutí se pro životní cestu, která je hodna života. Hloubka smysluplnosti našeho života je závislá na morálnosti našeho žití a na závažnosti společenského cíle, k jehož dosažení napomáhá (pak není třeba užívat psychoterapii). Volba správné životní cesty je komplikovaná, obsahuje např. i správné pojetí tolerance, nebezpečím je fanatismus a autoritářské režimy, hájené ve jménu nějaké základní etické normy. Zaujetí stanoviska universa nám dává dostatek objektivitu k nalezení cíle, který je hodnotný nezávisle na našich osobních potřebách, tudíž dělat něco proti utrpení a bolesti, podporovat poznání, autonomii, krásu, štěstí a další hodnoty.

Singer si nedělá iluze o brzké podstatné změně v roli morálního myšlení a jednání, ani o síle rozumu, která by mohla lidi k ní přivést. Jeho kniha je jako celek zaměřena na řešení "starého nemorálního paradoxu" (H. Sidgwick), podle něhož není možné sjednotit v soulad vlastní štěstí a správné jednání. Autor tvrdí, že řešení je zatím jen částečně úspěšné. Přesto je práce prolnta optimismem, důvěrou ve schopnosti rozumu a kooperativnosti lidí, v další vývoj etiky a morálky.

Zkušenosti z vývoje postkomunistických zemí (které autor pochopitelně nemohl brát do úvahy) dokazují, že některé jevy přeceňuje (velké platové diference, úspěšnost kibuců, demonstrativní konzum a j.), jiné nedoceňuje (adekvátní ekonomické řešení jako základ pro překonání hlavních morálních nedostatků). Závažnější je fakt, že podrobný a přístupný rozbor hlavního problému neumožnil již další etickou diferenciaci, která nastává i při smysluplném naplňování života (tomu se autor více věnuje v knize *Practical Ethics*).

Přínos Singerovy knihy vidím v prohloubení obecné etiky současného utilitarismu a v jejím překonávání izolovanosti "akademické" etiky. Práce je doplněna obsáhlým přehledem citované literatury a věcným i osobním indexem.

Jiří Kánský

Doc. PhDr. Jiří Kánský, CSc.

Zálužická 1

821 01 Bratislava

SR